

แนวทางการปกครองตามแนวทฤษฎีของพระพุทธศาสนา GOVERNMENT BASED UPON BUDDHIST THEORY

¹พระครูวุฒิชัยธรรมบัณฑิต (จิตนเรศ ศรีปะโค) และ ²สมนึก จันทร์โสภา

¹Phrakhruwutthidhampandit (Chitnaretet Sripacho) and ²Somnook Chandsoda

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahaculalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Sripacho2515@gmail.com, ²Somnook_ch@hotmail.com

Received: June 28, 2025; **Revised:** December 12, 2025; **Accepted:** December 30, 2025

บทคัดย่อ

การปกครอง เป็นการใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ การปกครองมีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตยและการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนภูมิภาค และการปกครองส่วนท้องถิ่น ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับมวลมนุษย์ในทุกด้านของชีวิต แนวคิดหรือทฤษฎีทางการปกครองในพระพุทธศาสนา จึงมาจากกรอบความคิดที่ต้องการศึกษาทฤษฎีทางการเมืองการปกครอง พัฒนาการของสังคมที่มีมาแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันมีส่วนทำให้การปกครองมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น การปกครอง คือ การใช้อำนาจรัฐตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการปกครองประเทศเป็นส่วนรวม พระพุทธเจ้าก่อนที่จะทรงผนวชและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงศึกษาเพื่อเตรียมตัวจะเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองจนสำเร็จการศึกษา 18 ศาสตร์ ดังนั้นหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองจึงมีปรากฏในพระพุทธศาสนามากมาย ที่จะสามารถศึกษาแนวทางการปกครองที่มีในทางพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะนำมาเป็นแนวทางในการปกครองตนเองปกครองสังคมประเทศชาติ

คำสำคัญ : การปกครอง; ทฤษฎีทางพระพุทธศาสนา

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

Government uses sovereignty in accordance with the law in administrating the country. It includes various forms such as democratic and dictatorship government. Government can also be divided into various levels as central, provincial and local government. Science of politics and government in Buddhism is mainly the teaching related to all aspects of humans' life. Buddhist thought or theory in government is, thus, the conceptual framework aiming at studying political and governmental theories and the development of society from ancient times up to present contributing to the complexity of government. Government is the use of authority in accordance with the law for achieving the objectives in governing the country as a whole. Before Buddha lived brotherhood and enlightened himself, he had studied and succeeded in 18 fields of science for being a king to govern the kingdom. Various teachings on politics and government are, therefore, appearing in Buddhism that the Buddhist government approaches can be studied and used as guidelines in governing oneself, governing society and governing the country.

Keywords: Government, Buddhist Theory

บทนำ

พัฒนาการของสังคมที่มีมาแต่สมัยโบราณจวบจนปัจจุบันมีส่วนทำให้การปกครองมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น การปกครอง คือ การใช้อำนาจรัฐตามกฎหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการปกครองประเทศเป็นส่วนรวม ซึ่งในปัจจุบันเป็นสมัยที่นิยมการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงมักนิยมใช้คำว่า การบริหารประเทศ การปกครองจึงเป็นแนวคิดที่นำไปสู่ทางปฏิบัติ ทุกขั้นตอนของการปฏิบัติต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวของผู้บริหารเข้าช่วย ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะของผู้บริหาร ซึ่งแต่ละคนย่อมมีศิลปะที่แตกต่างกัน ถ้าผู้ปกครองมีความสามารถเฉพาะตัวสูง รู้จักใช้ศิลปะในการปกครอง ทั้งในแง่ของการใช้อำนาจ การใช้หลักมนุษย การใช้ความร่วมมือ และมีคุณธรรม ย่อมมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้นักปกครองประสบความสำเร็จได้

ดังนั้น ในปัจจุบันการศึกษารัฐศาสตร์หรือการปกครองตามแนวทฤษฎีทางพระพุทธศาสนา ได้มีนักวิชาการไทยพยายามที่จะตีความพระพุทธศาสนาออกเป็นหลากหลาย เช่น แนวประชาธิปไตยแนวสังคมนิยมแนวธรรมิกสังคมนิยม แนวปรัชญาการเมืองแนวธรรมาธิปไตยแนวพุทธประวัติ แนวนิติรัฐแนวมนโทัศน์ แนวคิดทั้งหมดนี้ เป็นแนวคิดที่พยายามแสวงหา

ความหมายและอธิบายศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ให้มีความลุ่มลึก และเกิดความหลากหลายทางด้านวิชาการ นอกจากนี้แล้วยังเป็นเรื่องธรรมดาของศาสตร์ใหม่ๆ อย่างทฤษฎีรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎกก็จำเป็นต้องแสวงหาความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองว่าจะมีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร และพร้อมที่จะพัฒนาต่อไปในอนาคตแนวความคิดการปกครองในพระพุทธศาสนา ก็สามารถที่จะศึกษาทฤษฎีทางการเมืองการปกครองที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกมากมาย เช่น การปกครองตามแนวอัครคัมภีร์สูตรและจกักวัดติสูตร ฯลฯ เป็นต้น

รูปแบบการปกครองรัฐตามแนวพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ทรงจัดตั้งวางระเบียบต่างๆ ก็เพื่อให้พุทธบริษัท คือ พระสงฆ์และประชาชนได้ประโยชน์จากพระธรรมวินัยที่พระองค์ได้ทรงสั่งสอน พระธรรมวินัยจะเป็นเป้าหมายของการปกครองคณะสงฆ์และก็เป็นหลักเป็นเกณฑ์ในการจัดการปกครอง หลักพระธรรมวินัยคือหลักในการพัฒนา กาย วาจาและใจ ของพระสงฆ์ให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของเพศบรรพชิต พระพุทธเจ้าทรงแบ่งรูปการปกครองไว้ 3 ประเภท คือ (ที.ปา. (ไทย) 11/305/274, อัง.ติก. (ไทย) 20/40/201.)

1. **อัตตาริปไตย** คือการถือตนเป็นใหญ่ การยึดถือความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลาง และต้องการให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องรอบข้างเชื่อถือและทำตามความคิดแห่งตน ผู้ที่ยึดถือแนวคิดนี้ จึงเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ไม่ต้องการให้ใครคัดค้านหรือปฏิเสธความคิดแห่งตน จึงเทียบได้กับผู้นำที่เป็นเผด็จการ หรือลัทธิเผด็จการ

2. **โลกาธิปไตย** คือการถือโลกเป็นใหญ่ ผู้ที่ยึดถือแนวคิดนี้จะเห็นด้วยและคล้อยตามกระแสแห่งโลกเป็นหลัก โดยไม่คำนึงว่าจะสอดคล้องกับแนวคิดของตนเองหรือให้พุดง่ายๆ ก็คือแล้วแต่กระแสจะพาไป จึงง่ายต่อการเป็นเหยื่อของกระแสโลก

3. **ธรรมาธิปไตย** คือการถือธรรมะ คือ ความดีงาม ถูกต้องเป็นใหญ่ ผู้ที่ดำเนินตามแนวคิดนี้ได้จะต้องประพฤติตนให้อยู่ในทำนองคลองธรรมจนถึงขั้นยกระดับจิตใจให้อยู่เหนือความต้องการอย่างหยาบ ที่จะเป็นต้นเหตุให้เกิดพฤติกรรมทุจริตทางกายและวาจา รุนแรงถึงขั้นผิดศีลธรรมอันเป็นกตริการรักษาความเรียบร้อยของสังคมหรือที่เรียกว่า นิงศีลหรือศีลห้า

จากนัยแห่งคำสอนดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าอธิปไตยตามข้อ 1 และข้อ 2 นั้น จะต้องใช้ควบคู่กับประการที่ 3 เสมอ เพราะถ้าใช้เพียงประการใดประการหนึ่งแล้ว โอกาสที่ผู้มีอำนาจโดยอาศัยอธิปไตยจะก่อความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคมย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ และนี่เองคือที่มาของคำว่า หลงและหลงอำนาจที่เกิดขึ้นอยู่กับผู้มีอธิปไตยตามข้อ 1 และข้อ 2 การหลงและหลงอำนาจ

ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่มีอธิปไตยมาแล้วหลายครั้งหลายครา ในส่วนของโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย

ไม่ว่าจะเป็นการปกครองใดๆ อธิปไตยหรือโลกาธิปไตย สิ่งที่เขาไม่ได้คือจะต้องมีธรรมาธิปไตยในการปกครองนั้นๆ จึงจะสามารถทำให้การปกครองนั้นๆ บรรลุเป้าหมายของการปกครองได้ การแบ่งแยกออกเป็นสามฝ่ายมีอยู่จริงในพระพุทธศาสนาแต่การแบ่งอำนาจกันเองเดียวกันนี้มีอยู่ในระบอบการปกครองอื่นๆ ที่มีประชาธิปไตย ความเป็นประชาธิปไตยของการแบ่งแยกอำนาจในระบอบประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับที่การคานอำนาจระหว่างกัน เพื่อให้ประชาชนได้รับความปลอดภัยจากรัฐ และควบคุมการปฏิบัติงานของรัฐให้เป็นไปตามกฎหมาย ลำพังการแบ่งแยกอำนาจจะถือว่าเป็นลักษณะประชาธิปไตยไม่ได้ หากแต่เป็นความจำเป็นทางสังคมที่จะต้องคำนึงถึงกฎเกณฑ์การทำตามกฎเกณฑ์และการตัดสินปัญหาด้วยกฎเกณฑ์ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอยู่ทุกสังคม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าประเทศใดๆ ในโลกนี้ จะปกครองด้วยระบบใดๆ ก็ตาม ถ้าหากระบบการปกครองนั้นๆ นำระบบการปกครองในทางพระพุทธศาสนา คือระบบธรรมาธิปไตย ยึดถือความเป็นธรรม ความถูกต้อง ความดีงามเป็นใหญ่แล้ว ระบบการปกครองนั้นๆ ก็จะสามารถอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองได้ แต่ถ้าระบบการปกครองใดๆ ถึงแม้ว่าโลกจะพากันยึดถือว่าเป็นระบบการปกครองที่ดีที่สุดแล้วก็ตาม หากระบบการปกครองนั้นๆ ขาดธรรมาธิปไตย คือการยึดถือธรรมะ ความถูกต้องเป็นใหญ่แล้ว การปกครองนั้นๆ ก็เป็นการปกครองที่เลวร้ายนั่นเอง

อำนาจการปกครองตามแนวพุทธ

อำนาจการปกครองในทางพระพุทธศาสนา สามารถพิจารณาเทียบเคียงกับอำนาจการปกครองแบบประชาธิปไตย การที่จะตัดสินว่าการแบ่งอำนาจเช่นนี้แสดงความเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ต้องดูลักษณะอื่นประกอบ ซึ่งจะได้นำมาพิจารณาเป็นด้านๆ ต่อไป

1. อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจนิติบัญญัติในทางพระพุทธศาสนานั้น คงต้องยอมรับว่าพระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อสังคมสงฆ์โดยเฉพาะและมีจุดมุ่งหมายเฉพาะดังได้กล่าวมาแล้ว จะนำมาใช้เป็นกฎหมายของสังคมทั่วไปไม่ได้ ยิ่งสังคมที่สลับซับซ้อนและกว้างขวางอย่างไรในปัจจุบันยิ่งใช้ไม่ได้ หากจะนำมาใช้ก็คงต้องตีความหลักการและเจตนารมณ์ขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะ แต่การพิจารณาเรื่องนี้ก็ทำให้มองเห็นประเด็นย่อยๆ หลายประเด็น คือ

1) วิธีบัญญัติพระวินัย แม้ว่าพระสงฆ์ทำอย่างเปิดเผยคือต่อหน้าสงฆ์ต่อหน้าวัตถุและบุคคลที่เป็นเหตุให้บัญญัติพระวินัยและบัญญัติด้วยความเป็นธรรม แต่ก็เป็นการบัญญัติ มิใช่พระสงฆ์บัญญัติ (เว้นแต่จะตีความว่าการบัญญัติต่อหน้าสงฆ์คือสงฆ์เป็นผู้บัญญัติ) โดยวิธีการแล้วไม่

ต่างกับการบัญญัติกฎหมายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั่นคือ อำนาจอธิปไตยอยู่ที่สงฆ์ แล้วสงฆ์ใช้อำนาจนั้นบัญญัติพระวินัย หากวิธีการเช่นนี้มาใช้ในสังคมก็เท่ากับขาดลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย คือประชาชนปกครองตนเอง

2) การที่เราถือว่าพระวินัยเป็นสิ่งที่ดีและเป็นความชอบธรรมก็โดยนัยการมองโลกแบบพุทธ คือเข้าใจชีวิตและจุดหมายในการดำเนินชีวิตแบบพุทธ และวินัยดังกล่าวสนับสนุนการดำเนินชีวิตเช่นนั้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเราถือว่าพระพุทธองค์เป็นผู้ตรัสรู้และกอบปรีย์ด้วยพระเมตตาคุณ พระปัญญาคุณและพระวิสุทธิคุณ เป็นธรรมราชาองค์แรกในหมู่สงฆ์ พระวินัยที่ทรงบัญญัติจึงเป็นธรรม หลักข้อนี้มีความเชื่อมั่นในองค์ผู้บัญญัติพระวินัยเป็นพื้น จึงนำไปเปรียบกับการใช้อำนาจนิติบัญญัติในระบอบประชาธิปไตยไม่ได้เพราะในระบอบนั้นการที่ประชาชนต้องรักษาอำนาจนี้ไว้ก็เพราะความไม่มั่นใจ ความไม่ไว้วางใจ ความกลัวว่ารัฐจะเบียดเบียนประชาชนได้ การออกกฎหมายเองก็เพื่อคุ้มครองตนเองจากการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร ระบอบนี้จึงขัดแย้งกับสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะในระบอบดังกล่าวผู้ปกครองอาจไม่เป็นธรรมได้ แต่เหตุผลนี้ ใช้ไม่ได้สำหรับพระพุทธองค์ ปัญหาคงจะอยู่ที่ว่าหากไม่มีวิธีสร้างธรรมราชาในปัจจุบัน ประชาชนควรไว้วางใจให้ใครสักคนหนึ่งทำหน้าที่ออกกฎหมายหรือว่าควรป้องกันกับตนเองตามวิธีนิติบัญญัติในระบอบประชาธิปไตย

3) ข้อดีทางสังคมที่เห็นได้ชัดก็คือ พระวินัยนั้นใช้กับพระภิกษุทุกรูปทุกองค์เสมอ กัน ทำให้เกิดความเสมอภาค ซึ่งก็เป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย ข้อนี้นับว่าสำคัญสำหรับสังคมสมัยพุทธกาล เพราะผู้ที่เข้ามาบวชมาจากวรรณะต่างๆ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ ไวศยะและศูทร ซึ่งมีธรรมเนียมและวิธีประเพณีต่างกัน จำเป็นต้องให้ละเว้นสิ่งเดียวกัน และกระทำในสิ่งที่ทรงมีพุทธานุญาตเหมือนกัน มิฉะนั้นจะเกิดการดูถูกดูหมิ่นกันเองและจากคนภายนอก เมื่อหลักการนี้ขยายไปถึงพุทธบริษัทจำพวกอื่นก็จะเกิดลักษณะสังคมพุทธ คือ สังคมที่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล โดยยกย่องบุคคลตามคุณงามความดีที่กระทำซึ่งจะทำให้สังคมใหม่นี้ต่างกับสังคมที่เกิดจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งยอมรับกันอยู่ในสมัยนั้น ความเสมอภาคดังกล่าวยังทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมอีกแง่หนึ่งนอกจากเรื่องการยึดมั่นในธรรมเป็นที่ตั้ง ความเสมอภาคทางกฎหมายนี้แม้ในปัจจุบันก็ถือว่าสำคัญ เพราะเป็นหลักแห่งความยุติธรรมและความเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคลเท่าเทียมกัน

2. อำนาจบริหาร ในส่วนที่ว่าด้วยอำนาจบริหารนั้นเมื่อแรกการปกครองของสงฆ์เองลักษณะเช่นนี้ นับว่าขัดกับประชาธิปไตย ซึ่งต้องแยกฝ่ายปกครองหรือฝ่ายบริหารออกจากฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อให้มีการคานอำนาจกัน จะได้ไม่สามารถใช้อำนาจกฎหมายมาข่มเหงประชาชนได้ แต่ข้อนี้ก็เช่นเดียวกับเรื่องอำนาจอธิปไตย คือพระพุทธองค์เป็นผู้ยึดธรรมตามหลักการนี้ เป็นไปได้ที่

จะทรงใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม แต่ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งมั่นในธรรมหรือเพียงสามารถแสดงให้เห็นว่าตั้งมั่นในธรรมทั้งๆ ที่โดยแท้จริงแล้วมิได้ตั้งมั่นในธรรมหรือผู้ปกครองระดับสูงอาจมีธรรม แต่ระดับล่างๆ ลงไปไม่ยึดธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสภาพจริงในปัจจุบัน การแยกอำนาจการปกครองออกจากนิติบัญญัติก็ย่อมทำให้ประชาชนปลอดภัยกว่า เราจะเห็นได้ว่าคริสต์ศาสนาสัมัยกลางก็อาศัยธรรม คือคัมภีร์ไบเบิลและพระเจ้าเป็นหลักปกครอง แต่การยึดมั่นในศรัทธาของตนก็ทำให้เกิดการทำร้ายผู้ที่มีความเห็นแตกต่างกับตนอย่างโหดร้ายได้

ข้อควรสังเกตในเรื่องนี้อีกประการหนึ่ง คือพระพุทธองค์ทรงเห็นความเปลี่ยนแปลงในสิ่งทั้งปวงการอธิบายหลักการทางการเมือง เช่น กำเนิดรัฐ ก็ทรงแสดงให้เห็นว่ารัฐค่อยๆ วิวัฒนาการขึ้นโดยธรรมชาติ จากไม่มีครอบครัวก็มีครอบครัว จากมีครอบครัวเป็นชุมชนใหญ่ซึ่งมีความขัดแย้งกันแล้วในที่สุดมีผู้ปกครอง คือ มหาชนสมมติในการปกครองสงฆ์ก็ทรงเปลี่ยนแปลงหลักไปตามธรรมชาติของความเจริญขึ้นทุกระยะแห่งคณะสงฆ์ เริ่มตั้งแต่ทรงตั้งพระอัครสาวกขึ้นแบ่งเบาภาระบางอย่าง อนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแทนพระองค์ได้ อนุญาตสงฆ์ให้ทำกิจกรรมสำคัญ เช่น ให้อุปสมบท ภราณกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์และยังทรงกำหนดที่ประชุมสงฆ์ให้มีขนาดแตกต่างกันตามสภาพที่ทรงเห็นว่าจำเป็นด้วย พระพุทธองค์ทรงเห็นความเปลี่ยนแปลงเป็นสังขธรรมและทรงพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง หลักข้อนี้นำมาปฏิบัติได้ยากในปัจจุบัน เพราะพุทธองค์มิได้ทรงเปลี่ยนแปลงจนเป็นการทำลายหลักธรรมสำคัญ หากแต่เปลี่ยนแปลงเพื่อเอื้อประโยชน์แก่การเข้าถึงหลักธรรมนั้น แต่คนที่ยังด้อยปัญญาและมีกิเลสตัณหาจะเปลี่ยนแปลงจนเลยเถิดและเปลี่ยนตามความเห็นของตนมากกว่าจะทำเพื่อหลักการอันเป็นธรรมอย่างแท้จริง ลำพังบริหารตามกฎหมายที่ตายตัวก็เสี่ยงกฎกันอยู่แล้วหากเปลี่ยนกฎง่ายๆ ด้วยข้อบกพร่องจะเกิดขึ้นเป็นทวีคูณ

ข้อที่เกี่ยวกับการบริหารอีกประการหนึ่งที่มีกล่าวถึงและอ้างกันว่าเป็นลักษณะประชาธิปไตย ก็คือวิธีการที่จะให้ได้มติโดยการประชุม คือ สังฆกรรม มีการกำหนดองค์ประชุมว่าสังฆกรรมใดประกอบด้วยภิกษุกี่รูป สถานที่ประชุมหรือสีมาโดยอมรับสิทธิอันเท่าเทียมกันของผู้เข้าประชุมและมติเอกฉันท์ เว้นแต่บางกรณี เช่น การระงับอธิกรณ์ หากมีความเห็นแตกต่างกันก็ถือเอาเสียงข้างมาก

3. อำนาจตุลาการ อำนาจตุลาการในระบอบประชาธิปไตยเป็นอำนาจที่แยกออกมาจากนิติบัญญัติและบริหารก็เพื่อให้ประชาชนสามารถรักษาสีทธิเสรีภาพของตนได้ ในกรณีที่รัฐบาลหรือฝ่ายบริหารไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย หากอำนาจตุลาการอยู่ในมือของฝ่ายบริหารแล้วก็จะกลายเป็นอำนาจที่กดขี่ประชาชนให้ทำตามความต้องการของฝ่ายบริหารโดยไม่ชอบธรรมได้ เพราะฝ่ายบริหารกลายเป็นผู้ตีความกฎหมายเองก็ย่อมจะตีความเข้าข้างตัว อันที่จริงอำนาจนี้

จะเทียบกับการระงับอิทธิพลในสังคมสงฆ์ไม่ได้ เพราะสังคมสงฆ์นั้นมีขอบเขตแคบกว่า และการดำเนินชีวิตของสงฆ์ก็ไม่มีอะไรสลัดซับซ้อน แต่ถึงกระนั้นเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ยศศักดิ์ก็ตีทรัพย์สินและผลประโยชน์อื่นๆก็ตี ก็ยังทำให้เกิดความไม่ตีไม่งามต่างๆ ขึ้นในวงการสงฆ์ ธรรมวินัยก็ตี ผู้ปกครองคณะสงฆ์ก็ตี ไม่สามารถจัดการเรื่องราวต่างๆ ให้ทั่วถึงได้ บางครั้งก็ขาดความเอาใจใส่ความขยันขันแข็งที่จะจัดการ

อำนาจตุลาการในพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะเป็นการรักษาระเบียบและสังคมของสงฆ์มากกว่าที่จะเน้นที่ตัวบุคคลแต่อำนาจตุลาการในฝ่ายโลกนั้น นอกจากจะเพื่อรักษาสังคมแล้วยังเป็นการคุ้มครองบุคคลด้วยอำนาจตุลาการในพระพุทธศาสนานั้นทำให้พระเป็นพระเหมือนกันหมด แต่อำนาจตุลาการทางโลกพยายามให้คนรักษาความเป็นตัวของตัวเองซึ่งต่างกับผู้อื่นให้ได้มากที่สุด คือมีเสรีภาพมากที่สุด

ในเรื่องอำนาจตุลาการนั้น มักจะมีผู้อ้างวิธีระงับอิทธิพลซึ่งมี 3 ชั้นว่าเหมือนกับศาลซึ่งมีศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา แต่การที่มีศาลและมีศาล 3 ชั้นนั้นก็ไม่ใช่เครื่องแสดงว่าเป็นศาลแบบประชาธิปไตย ศาลในระบอบประชาธิปไตยมีความหมายเฉพาะต่างจากศาลในระบอบอื่นๆ ศาลในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ดี ระบอบเผด็จการก็ดี ระบอบคอมมิวนิสต์ก็ดีเป็นเพียงองค์กรหนึ่งของฝ่ายบริหารและผู้อยู่ใต้อำนาจของฝ่ายบริหาร ส่วนศาลในระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจตุลาการ มิได้อยู่ใต้อำนาจของฝ่ายบริหาร เพราะระบบการแยกอำนาจของระบอบประชาธิปไตยมีจุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งคือป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารหรือรัฐซึ่งมีอำนาจในการบริหารบ้านเมือง ใช้อำนาจนั้นกดขี่ข่มเหงประชาชน ในระบอบอื่นๆศาลอาจป้องกันการข่มเหงกันเองระหว่างประชาชนได้ แต่ป้องกันรัฐข่มเหงประชาชนไม่ได้ด้วยเหตุนี้ประเทศประชาธิปไตยจึงภูมิใจกับความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการ ซึ่งใช้ผ่านทางศาล เรื่องสังคมสงฆ์ไม่ใช่สังคมประชาธิปไตยและธรรมาธิปไตย ไม่ใช่เรื่องของระบอบการเมืองนั้นได้เขียนอธิบายไว้อย่างละเอียดพร้อมหลักฐานจากพระไตรปิฎกแล้ว ในที่นี้จะพูดถึงกระบวนการระงับอิทธิพลว่ามีได้เป็นศาลในระบอบประชาธิปไตย

การที่สังคมสงฆ์มีสภาไม่ใช่เป็นเครื่องแสดงความเป็นประชาธิปไตยเพราะไม่ใช่สภาจากการเลือกตั้งโดยประชาชนสภาในระบอบอื่นๆ ที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยก็มีการใช้เสียงข้างมากก็ตามหรือเสียงเอกฉันท์ก็ตามก็มีในระบอบการปกครองแม้ที่เผด็จการที่สุด เสียงข้างมากในสภาจะถือเป็นเสียงของประชาชน ก็เมื่อสภาจากการเลือกตั้งโดยประชาชน การที่มีกระบวนการพิจารณาความและตัดสินความในองค์กรสงฆ์ก็ไม่ใช่เครื่องแสดงว่ามีศาลแบบประชาธิปไตย อย่างมากก็เป็นศาลแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือแบบเผด็จการ

การปกครองสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของอำนาจบริหาร พระวินัยเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเมื่อเกิดอภินิหารผู้ที่รับมอบหน้าที่ให้สอบสวนและวินิจฉัยทำหน้าที่ตามระเบียบการปกครอง ซึ่งเป็นเรื่องของฝ่ายบริหาร หากใช้เป็นอำนาจตุลาการไม่ ที่มีผู้เรียกกันว่าศาลสงฆ์จึงไม่ถูกต้อง เรื่องที่วินิจฉัยกันถ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับกฎหมายบ้านเมืองก็ต้องไปสิ้นสุดกันที่ศาลตามระบอบประชาธิปไตย คือ ฝ่ายตุลาการของรัฐ พระทำผิดอาญาแผ่นดินก็ต้องไปขึ้นศาลรัฐ ศาลสงฆ์ไม่มีความหมายอะไรมากนัก เหมือนข้าราชการทำผิดคืออาญา แม้จะสอบสวนทางวินัยแล้วก็ต้องขึ้นศาล

การปกครองตามแนวอัครัญสูตร

อัครัญสูตร (ที.ปา.(ไทย) 11/111-140/83-102) เป็นสูตรว่าด้วยการกำเนิดรัฐ ซึ่งมีความเป็นมา คือ สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขา ในวัดบุพพาราม ที่กรุงสาวัตถี ได้มีสามเณรภราทวาชะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงพระพุทธเจ้าทรงตรัสถามว่า วาเสฏฐะ และภราทวาชะ เธอทั้งสองมีชาติตระกูลเป็นพราหมณ์มาบวชเป็นบรรพชิตพวกพราหมณ์ไม่ด่า ไม่บริภาษเธอทั้งสองหรือ สามเณรทั้งสองตอบว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ด่าบริภาษข้าพระองค์ทั้งสองด้วยคำเหยียดหยามอย่างสมใจ ว่าพราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด เป็นวรรณะที่ขาว เป็นวรรณะที่บริสุทธิ์ ส่วนวรรณะอื่นแล้ว ไม่บริสุทธิ์ เพราะพราหมณ์เป็นบุตรเป็นโอรสอันเกิดจากโอษฐ์ของพระพรหมและพระพรหมเป็นผู้สร้างขึ้น ยิ่งกล่าวอย่างนี้ว่าวรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น เป็นทายาทของพระพรหม เป็นต้น

ความเป็นจริง ไม่ว่าจะวรรณะไหนในวรรณะทั้ง 4 ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ถ้าประพฤติชั่วก็ถือว่าเป็นธรรมด่า มีวิบากด่า วิญญูชนติเตียน แต่ถ้าหากประพฤติดีก็เป็นธรรมขาว มีวิบากขาว วิญญูชนสรรเสริญ การที่พระพุทธองค์ได้ตรัสกับสามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภราทวาชะทั้งสองรูป ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงการกำเนิดของรัฐตลอดจนการวิวัฒนาการของรัฐและการปกครองของรัฐ เป็นต้น

1. **กำเนิดและวิวัฒนาการแห่งรัฐ** ในอัครัญสูตรได้พูดถึงวิวัฒนาการแห่งรัฐที่เป็นขั้นตอนเริ่มจากการเกิดปัญหาขึ้นในสังคม เป้าหมายและวิธีการแก้ปัญหาและเกิดเป็นสัญญาประชาคมขึ้น แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายที่มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน แนวคิดของพระพุทธศาสนา มนุษย์มีจิตบริสุทธิ์มาแต่เดิมคือมาจากอภัสสรพรหม แต่ที่กระนั้นก็ตาม มนุษย์เมื่อถูกสภาพแวดล้อมและความไม่พอใจในสภาพเป็นอยู่ของตน จึงมีการลี้ลองของแปลกใหม่ จึงทดลองและละเมิดกฎเกณฑ์ขึ้นพื้นฐานของสังคม จึงเกิดความทะยานอยากก่อให้เกิดปัญหาไม่มีที่สิ้นสุด ท้ายที่สุดก็มีการสร้างครอบครัวยุคขึ้น

แม้ข้อความตอนนี้จะบ่งบอกถึงการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านกันมาก่อน แต่การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว หรือการสร้างบ้านเรือนเป็นหลังๆ พึ่งเกิดหลังจากคนในชุมชนจับคู่กันเป็นครอบครัวขึ้น เมื่อมีการจับคู่และสร้างบ้านเรือนมากขึ้นๆ ก็พัฒนาการเป็นหมู่บ้านและรัฐขึ้นในที่สุด เนื่องจากการกักตุนอาหารเพื่อวันข้างหน้าและมีการเข้าจับจองปักเขตแดนเพื่อทำการเกษตรกันขึ้น “เพราะบาปอกุศลธรรมปรากฏ ข้าวสาลีของพวกเราจึงมีร่าห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นอีก ความพร่องได้ปรากฏให้เห็นจึงได้มีข้าวสาลีเป็นหย่อมๆ ทางที่ดีเราควรแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกันเถิด สัตว์ทั้งหลายจึงพากันแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกัน”

2. ระบบกฎหมายและการลงโทษ โทษหรืออาญานั้น ในพระสุตรได้ทำเป็นขั้นเป็นตอน จากโทษเบาหรือลหุโทษก่อนแล้วเพิ่มเป็นโทษหนักขึ้นเป็นครุโทษตามลำดับ เมื่อมีการจับตัวผู้กระทำความผิดได้ ก็มีการลงโทษ การจับกุมและการลงโทษ ในครั้งนั้นไม่มีกระบวนการที่ซับซ้อน แต่เป็นการจับและพิจารณาโดยชุมชนที่ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งมีลำดับถึง 3 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ครั้งที่หนึ่ง มีการตักเตือน สั่งสอนก่อน ครั้งที่สอง เรียกมาทำทัณฑ์บน และครั้งที่สาม ลงทัณฑ์ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นมติของชุมชนที่เข้าร่วมกันจึงเป็นการลงโทษตามความผิด การลงโทษครั้งที่ 1, 2 เป็นลหุโทษ ส่วนครั้งที่ 3 เป็นครุโทษที่มีความชัดเจนในวิธีการ

ในเรื่องดังกล่าว ปรีชา ช่างขวัญยืน กล่าวว่ากฎหมายตรงนี้ไม่ชัดเจน กล่าวคืออัตราทำให้เกิดการพิพาทการลงโทษและความไม่เป็นธรรม คนจึงแก้ไขข้อบกพร่องนี้โดยการตัดอัตรา วิธีหนึ่งก็คือหาความถูกต้องหรือธรรมมาเป็นหลัก ข้อนี้จะเป็นที่มาของสถาบันที่สำคัญอีกสถาบันหนึ่ง คือกฎหมาย ซึ่งจะทำให้รัฐเป็นรัฐที่สมบูรณ์แต่กฎหมายก็ยังไม่ปรากฏชัดเจนในตอนนี้อย่างคงต้องอาศัยความสามารถของบุคคลซึ่งส่วนรวมยอมรับคือมหาชนสมมติ ซึ่งเป็นที่มาของสถาบันกษัตริย์หรือผู้ปกครองรัฐ กระบวนการทางการเมืองซึ่งปรากฏในตอนนี้อย่างชัดเจนก็คือ การมีผู้ปกครองซึ่งมาจากการเลือกตั้ง เป็นต้น (ปรีชา ช่างขวัญยืน.2540:22)

ในอัครคฤสุตรนี้ ถือว่าเป็นสุตรที่ว่าด้วยการกำเนิดแห่งรัฐ ที่พระพุทธเจ้าทรงได้ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นและพัฒนาการ จากสัตว์ผู้ประเสริฐจากอาณาจักรพรหมสู่สามัญด้วยกระบวนการของการกระทำที่ลองผิดลองถูกด้วยอำนาจของกิเลส ในที่สุดก็พัฒนาเป็นบ้านเรือน ชุมชน เมือง จนมีรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และที่สำคัญระบบกฎหมายและการลงโทษที่เหมาะสมสำหรับคนที่มีจำนวนน้อย และพระสุตรนี้เองเป็นการล้มล้างความเชื่อในระบอบวรรณะของศาสนาพราหมณ์ที่มีมาก่อนพุทธกาล

การปกครองตามแนวจักรวัตติสูตร

จักรวัตติสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/80-110/58-82) เป็นสูตรที่ว่าด้วยอุดมรัฐตามแนวพุทธ ซึ่งผู้นำรัฐไทยปฏิบัติตามได้ ย่อมเป็นจักรพรรดิได้ เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้า ทรงประทับอยู่ ณ เมือง มาตุลา แคว้นมคธ พระองค์ทรงปรารภกับเหล่าพระภิกษุถึงสิ่งต่างๆ แล้วตรัสว่า เธอทั้งหลายจงมี ตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.ความเป็นมาของความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เรื่องเคยมีมาแล้วได้มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ทัพพเนมิ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมี มหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต มีราชอาณาจักรมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ ได้แก่ (1) จักรแก้ว (2) ช้างแก้ว (3) ม้าแก้ว (4) มณีแก้ว (5) นางแก้ว (6) คหบดีแก้ว (7) ขุนคลังแก้ว

พระองค์มีพระราชโอรสมากกว่า 1,000 องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญพระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศาสตราครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต เมื่อเวลาผ่านไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ทรงตรัสสั่งว่า ถ้าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง พึงบอกแก่เราทันที เมื่อเวลาล่วงเลยไปราชบุรุษกราบทูลเรื่องจักรแก้วเคลื่อนถอยจากที่ตั้ง พระองค์จึงทรงรับสั่งให้พระกุมาร ผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่มาตรัสว่า ลูกเอ๋ย ทราบว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิ พระองค์ได้ถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง จะทรงพระชนม์อยู่ไม่นาน กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์พอก็บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นเวลาที่พื่อจะแสวงหากามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ ลูกจงปกครองแผ่นดิน ส่วนพื่อจะโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต (ดาบส) หลังจากนั้นพระองค์จึงตรัสสอนพระราชโอรส ในการให้ได้มาซึ่งจักรแก้วอันเป็นทิพย์ โดยการอาศัยธรรม

แม้พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ก็ทรงกระทำตามเช่นนั้น แต่ทรงทำบางประการและทรงละเลยบางประการ จนเกิดปัญหาต่างๆ มากมายตามมา เช่น ทรงประพฤติธรรม แต่ไม่สงเคราะห์ประชาชนด้วยทรัพย์ จึงเกิดความขัดสนขึ้น ต่อมาจึงเกิดอทินนาทาน (การลักขโมย), ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์), มุสาวาท (พูดเท็จ), ปิสุณาวาจา (พูดส่อเสียด), กามสุมิจฉาจาร (ประพฤติผิดในกาม), ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ), สัมผัสปลลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ), อภิขณา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา), พยาบาท (ความคิดร้าย), มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) ก็เกิดขึ้น เมื่อมากขึ้นอายุคนก็สั้นลงๆ ตามลำดับ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว มนุษย์เหล่านั้นจึงปรึกษากันแล้วพากันละชั่วประพฤติดี โลกจึงเจริญขึ้นอีกครั้ง แล้วจึงถึงยุคของพระศรีอริยเมตไตรย

เหตุที่พระพุทธองค์ทรงตรัสปรารภในเรื่องนี้ทรงเห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิตแม้จะมั่งมีหรือยิ่งใหญ่แค่ไหนก็ตาม หากไม่พึ่งตนเองเสียแล้วก็ไม่ประสบผลสำเร็จได้ จึงทรงยกประเด็นของพระเจ้าจักรพรรดิมาตรัสวินิจฉัย

2. องค์ประกอบของพระเจ้าจักรพรรดิ ในอดีตพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ทัพเพนมิต ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์ทรงคุณลักษณะหรือเครื่องหมายของความเป็นจักรพรรดิที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1) ทรงธรรม (เป็นผู้มีคุณธรรม)	2) ครองราชย์โดยธรรม
3) มีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็นขอบเขต	4) ราชอาณาจักรมั่นคง

โดยมีรัตนะ 7 ประการ คือเครื่องหมายซึ่งประกอบไปด้วย (1) จักรแก้ว แสนยานุภาพอันเป็นสัญลักษณ์ขององค์จักรพรรดิ (2) ช้างแก้ว เป็นพาหนะคู่บารมี (3) ม้าแก้ว เป็นพาหนะคู่บารมี (4) มณีแก้ว คือทรัพย์สินที่เป็นต้นทุนของจักรพรรดิที่มีขึ้นเกิดขึ้นด้วยพระบารมีที่ทรงประพฤติปฏิบัติด้วยพระองค์ (5) นางแก้ว หมายถึงมเหสีผู้พร้อมไปด้วยความงามตรงทางกาย วาจา ใจ และสามารถพูดโน้มน้าวจิตใจผู้คนได้ เป็นเหมือนน้ำเย็นที่คอยดับความกระหายและฉลาดในการเจรจาความ (6) คหบดีแก้ว หมายถึง คหบดี พ่อค้า นายทุน ที่สร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและเสียภาษีให้กับรัฐเป็นผู้มั่งคั่งและสมบูรณ์แบบ (7) ปริณายกแก้ว เสนาอำมาตย์ที่มีความรู้ความสามารถสูง เป็นทหารคู่มือคู่ราชบัลลังก์ได้ (ทวิ ผลสมภพ.2534: 72-75)

3. รูปแบบการสืบทอดอำนาจทางการเมือง การปกครองในจักรวรรดิสุทธรมีความชัดเจนมาก ในเรื่องของรูปแบบการปกครองอย่างสมบูรณ์ตามวิสุทธิราชย์ พระมหากษัตริย์เมื่อถึงเวลาต้องสละราชสมบัติ ในพระสูตรนี้ระบุว่าเมื่อจักรแก้วเคลื่อนไปนั้นก็เป็นสัญญาณที่พระเจ้าจักรพรรดิจะต้องหมดวาระการดำรงตำแหน่ง หรือหมดอายุขัย โดยเรียกพระราชโอรสองค์ใหญ่แล้วตรัสมอบให้เป็นแบบธรรมราชา

เนื้อหาพระสูตรตรงนี้ได้กล่าวไว้ว่า ถึงวันธัมมัสวณะ (วันพระ) ทั้งพระเจ้าแผ่นดินและประชาชนต่างก็ถือศีลอุโบสถเข้าวัดฟังธรรม ในแผ่นดินของพระราชอาผู้ทรงธรรมนี้ไม่มีการฆ่าไม่มีการสู้รบ ไม่มีการแก่งแย่ง ทุกคนเป็นเหมือนพี่น้อง ทุกคนรู้หน้าที่ของตน แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินที่ครองราชย์อยู่ เมื่อเห็นว่าครองราชย์สมบัติมาพอสมควร ก็จะเสด็จลงจากบัลลังก์ ออกผนวชแสวงหาความหลุดพ้นในที่สุดซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะของระบบการปกครองแบบจักรพรรดิ

4. พระราชสมบัติที่ไม่สามารถถ่ายโอนให้กันได้ แม้การปกครองจะเป็นแบบสมบูรณ์ตามวิสุทธิราชย์ อำนาจโอนจากพ่อสู่ลูก แต่กระนั้นรัตนะทั้ง 7 ประการมิได้โอนมาด้วย เพราะถือว่าเป็นสิ่งเฉพาะของพระเจ้าจักรพรรดิแต่ละองค์ การให้บังเกิดคงอยู่ต่อไปต้องสร้างเอง โดย

การประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำของกษัตริย์พระองค์ก่อนว่า เมื่อได้เป็นจักรพรรดิแล้ว ความเป็นจักรพรรดิ จะคงอยู่ได้ก็ด้วยการที่พระมหากษัตริย์ได้กระทำการดังต่อไปนี้ คือ

1) ให้อาศัยธรรม สักการธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

2) ให้จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน (หมายถึงพระมหากษัตริย์ พระราชโอรส พระราชธิดา), กำลังพล, กษัตริย์ ที่ตามเสด็จ (รับใช้), พราหมณ์ และคหบดี, ขวานิคมและชนบท, สมณพราหมณ์, สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม

3) ห้ามไม่ให้ทำผิดแบบแผน (จารีตประเพณี)

4) สงเคราะห์ผู้คนที่ขาดทุนทรัพย์

5) ให้เข้าหาสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

คำสอนในจักรกัณฑ์สูตรนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงเห็นว่า ลำพังการรักษาความสงบของสังคมอันเป็นหน้าที่ของมหาชนสมมติ ซึ่งปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรนั้นไม่เพียงพอเพราะในที่สุดจะรักษาความสงบนั้นไว้ไม่ได้ ต้องทำหน้าที่ทำนุบำรุงประชาชนมิได้อดอยากเรื่องการเลี้ยงชีพหรือเศรษฐกิจเป็นเรื่องหลักที่ผู้ปกครองจะต้องจัดการให้ดี

ในความเป็นจริงแล้ว ในเรื่องของความเสื่อมแห่งรัฐในทำนองนี้นั้น โสกราตีส ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับรัฐหรือสังคมการเมืองที่ดีที่ไม่ยุติธรรมถึง 4 รูปแบบ ซึ่งเป็นการค่อยๆ เสื่อมลงเรื่อยๆ (gradual degeneration) ของรัฐที่ยุติธรรมและคนที่ยุติธรรม และซุมพร สังขปริชา ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า นครรัฐหรืออาณาจักรที่ยุติธรรมจะเสื่อมลงสืบเนื่องมาจากความเสื่อมโทรมตกต่ำ (decay) เป็นชะตากรรมหรือวิฏสงสารของสรรพสิ่งอันเป็นอมตะเป็นนิรันดร์ทั้งหลายทั้งปวง แต่เหตุผลเฉพาะของความเสื่อมโทรมเช่นนั้น ก็มีอาจอธิบายให้ทราบแน่ชัดได้เพียงแต่จะสามารถแสดงให้เห็นเป็นความเชื่อถือในรูปของจำนวนเชิงเรขาคณิต (ซุมพร สังขปริชา.2531:60)

สรุปได้ว่าพระสูตรนี้ เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยอุดมคติรัฐ ตามแนวพุทธซึ่งผู้นำรัฐไหนปฏิบัติตามได้ดังนี้ ย่อมเป็นจักรพรรดิได้ คือ (1) เป็นผู้ทรงธรรม (2) มีรัตน 7 ประการ (3) รักษาจารีตประเพณีที่ดีงาม (4) มีสังคหวัตถุ 4 ประการ (5) หมั่นตรวจตรา, ป้องกัน รักษาอาณาประชาราษฎร์ธรรมทั้ง 5 ข้อนี้ ผู้นำเมื่อปฏิบัติแล้วจึงจะถือว่าเป็นอุดมบุรุษ ส่วนระบอบการปกครองบ้านเมืองก็จะเป็นอุดมรัฐไปด้วย หากดูตามพระสูตรนี้แล้ว ผู้นำเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ คือต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามธรรมเท่านั้น แต่ถ้ระบอบการปกครองเป็นแบบจักรพรรดิ ก็ไม่แน่ว่าผู้นำจะต้องเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรือไม่อย่างไร

สรุป

รูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงแบ่งประเภทการใช้อำนาจในการปกครองไว้ 3 ประเภท คือ (1) อัตตาริปไตย คือการถือตนเป็นใหญ่ การยึดถือความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลาง และต้องการให้ทุกคนที่เกี่ยวข้องรอบข้างเชื่อถือและทำตามความคิดแห่งตน (2) โลกาธิปไตย คือการถือโลกเป็นใหญ่ ผู้ที่ยึดถือแนวคิดนี้จะเห็นด้วยและคล้อยตามกระแสแห่งโลกเป็นหลัก (3) ธรรมาธิปไตย คือการถือธรรมะ คือ ความดีงาม ถูกต้องเป็นใหญ่

อำนาจการปกครองแนวพุทธ สามารถพิจารณาใน 3 ด้าน คือ (1) อำนาจนิติบัญญัติ พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อสังคมสงฆ์โดยเฉพาะและมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ จะนำมาใช้เป็นกฎหมายของสังคมทั่วไปไม่ได้ ยิ่งสังคมที่สลับซับซ้อนและกว้างขวางอย่างในปัจจุบันยิ่งใช้ไม่ได้ หากจะนำมาใช้ก็จะต้องตีความหลักการและเจตนารมณ์ขึ้นใหม่เป็นการเฉพาะ (2) อำนาจบริหาร พระพุทธองค์ให้ยึดธรรมเป็นหลักในการบริหาร (3) อำนาจตุลาการ ในพระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะเป็นการรักษาระเบียบและสังคมของสงฆ์มากกว่าที่จะเน้นที่ตัวบุคคล

อัครัญสูตรเป็นสูตรที่ว่าด้วยการกำเนิดแห่งรัฐ ที่พระพุทธเจ้าทรงได้ชี้ให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นและพัฒนาการ จากสัตว์ผู้ประเสริฐจากอาณาจักรพรหมสู่สามัญด้วยกระบวนการของการกระทำที่ลองผิดลองถูกด้วยอำนาจของกิเลส ในที่สุดก็พัฒนาเป็นบ้านเรือน ชุมชน เมือง จนมีรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และพระสูตรนี้เองเป็นการล้มล้างความเชื่อในระบอบวรรณะของศาสนาพราหมณ์ที่มีมาก่อนพุทธกาล จักรวรรดิสุตตร เป็นสูตรที่ว่าด้วยอุดมรัฐตามแนวพุทธซึ่งผู้นำรัฐไหนปฏิบัติตามได้ ย่อมเป็นจักรพรรดิได้ จึงจะถือว่าเป็นอุดมบุรุษ ผู้นำเป็นพระเจ้าจักรพรรดิคือต้องเป็นผู้ปฏิบัติตามธรรมเท่านั้น

การปกครองเป็นแนวคิดที่นำไปสู่ทางปฏิบัติทุกขั้นตอนของการปฏิบัติต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวของผู้บริหารเข้าช่วย ซึ่งถือว่าเป็นศิลปะของผู้บริหาร ซึ่งแต่ละคนย่อมมีศิลปะที่แตกต่างกัน ถ้าผู้ปกครองมีความสามารถเฉพาะตัวสูงรู้จักใช้ศิลปะในการปกครองทั้งในแง่ของการใช้อำนาจ การใช้หลักมนุษย การใช้ความร่วมมือและมีคุณธรรม ย่อมมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้นักปกครองประสบความสำเร็จได้

เอกสารอ้างอิง

ชุมพร สังขปริษา. (2531) *ปรัชญาและทฤษฎีการเมืองว่าด้วยธรรมชาติมนุษย์*. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทวี ผลสมภพ. (2534), *ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ปรีชา ช้างขวัญยืน.(2538) *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2540), *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคี
สาส์น จำกัด,

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).(2543), *พรจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539), *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วีชรา ไชยสาร.(2545), *การเมืองภาคประชาชน*. กรุงเทพฯ : หจก. วี.เจ. พรินติ้ง.